

УДК 334

І.А. Косач, канд. екон. наук

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО В КОНТЕКСТІ СИСТЕМНО-СИНЕРГЕТИЧНОЇ ПАРАДИГМИ**И.А. Косач**, канд. экон. наук

Черниговский национальный технологический университет, г. Чернигов, Украина

ГОСУДАРСТВЕННО-ЧАСТНОЕ ПАРТНЕРСТВО В КОНТЕКСТЕ СИСТЕМНО-СИНЕРГЕТИЧЕСКОЙ ПАРАДИГМЫ**Iryna Kosach**, PhD in Economics

Chernihiv National University of Technology, Chernihiv, Ukraine

STATE-PRIVATE PARTNERSHIP IN THE CONTEXT OF THE SYSTEM-SYNERGISTIC PARADIGM

Досліджено теоретичні аспекти функціонування державно-приватного партнерства з погляду системно-синергетичного підходу. Доведено важливість застосування інструментів державно-приватного партнерства в сучасних економічних умовах. Розглянуто теоретичні аспекти синергії, важливість синергійної взаємодії для економічних суб'єктів, основні риси позитивного синергійного ефекту, особливості функціонування державно-приватного партнерства як економічної системи, яка має здатність комбінувати взаємодоповнюючі елементи функціональних потенціалів та ресурси інтегрованих суб'єктів. Проаналізовано можливості та умови досягнення синергійного ефекту у процесі реалізації проектів державно-приватного партнерства.

Ключові слова: державно-приватне партнерство, синергія, система, синергетичний ефект.

Исследованы теоретические аспекты функционирования государственно-частного партнерства с точки зрения системно-синергетического подхода. Доказана возможность реализации инструментов государственно-частного партнерства в современных экономических условиях. Рассмотрены теоретические аспекты синергии, значение синергетического взаимодействия для экономических субъектов, особенности функционирования государственно-частного партнерства как экономической системы, способной комбинировать взаимодополняющие элементы функциональных потенциалов и ресурсы интегрируемых субъектов. Проанализированы возможности и условия достижения синергетического эффекта в процессе реализации проектов государственно-частного партнерства.

Ключевые слова: государственно-частное партнерство, синергия, система, синергетический эффект.

The theoretical aspects of functioning of state-private partnership are researched according to the system-synergetic approach. Marketability of instruments of state-private partnership is well-proven in modern economic terms. The features of private and state sectors system cooperation are considered. The theoretical aspects of synergy, the importance of synergistic interaction for legal entities, the main features of a positive synergistic effect, the peculiarities of public-private partnerships as an economic system that has the ability to combine complementary elements of functional capabilities and resources are considered. Possibilities of synergistic effect achievement are analysed in the process of realization of state-private partnership projects.

Keywords: state-private partnership, synergy, system, synergistic effect.

Постановка проблеми. Процеси взаємодії елементів системи та їх самоорганізація у відкритих системах різної природи і спрямованості є предметом вивчення особливого напрямку досліджень науки, яка називається синергетикою. Разом з тим питання використання синергічних ефектів у практиці розвитку і функціонування державно-приватного партнерства (далі ДПП) нині вимагають відпрацювання як у напрямку включення синергії до кола стратегічних орієнтирів розвитку економічних суб'єктів, так і в напрямку створення методологічного апарату врахування синергетичних ефектів в інтеграціях приватного та державного капіталів в умовах функціонування ДПП.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Синергічні ефекти в сучасній економіці проявляються у процесі використання таких механізмів взаємодії підприємницьких структур, як підприємницькі сітки, стратегічні альянси, довготермінові контракти, створення інтегрованих утворень та ін. Питання реалізації проектів ДПП представлені розробками учених: В. Варнавського, А. Клименко, К. Павлюка, В. Мочальникова, В. Міхеєва, О. Навроцької, Б. Вінницького, Д. Делмона, І. Запатріної, М. Льюїса, П. Надолішного, Є. Черевікова, П. Шилепницького та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. На жаль, проблематика синергічної взаємодії державного та приватного секторів як суб'єктів ДПП недостатньо опрацьована. Цим обумовлена актуальність дослідження.

Мета статті. Метою дослідження є дослідження процесів функціонування державно-приватного партнерства на основі системно-синергетичної парадигми.

Виклад основного матеріалу. Розвиток механізмів державно-приватного партнерства – одна з найбільш важливих умов переходу країни до інноваційної економіки. Державно-приватне партнерство визначено серед ключових механізмів реалізації політики модернізації економіки України, вирішення важливих соціально-економічних проблем. Таке партнерство дозволяє залучити до галузей, що знаходяться в занепаді, додаткові ресурси, об'єднати потенціал державного управління та приватнопідприємницькі принципи господарювання, інвестиції, менеджмент, інновації. Розвиток ДПП в умовах модернізації економіки забезпечить залучення приватних інвестицій, підвищення якості товарів та послуг, сприятиме росту конкурентоспроможності регіону. Використання ДПП є одним з методів розвитку соціальної і виробничої інфраструктур.

Висока ефективність ДПП як форми взаємодії держави та бізнесу доведена досвідом багатьох країн світу. ДПП є особливо актуальним в умовах обмежених бюджетних можливостей і наявності кризових явищ в економіці країни й окремого регіону. Це проявляється в об'єднанні інтересів приватного і державного секторів економіки, стимулюванні внутрішнього попиту, вирішенні проблем зайнятості і досягненні високого рівня життя населення регіону. Оскільки соціально значущі проекти є капіталомісткими і низькоприбутковими, а державний бюджет не в змозі самостійно забезпечувати їх підтримку, фінансові зобов'язання держави постійно ростуть. У цій ситуації доцільно залучати кошти корпоративного і приватного бізнесу. Термін «державно-приватне партнерство» є перекладом поширеного у всьому світі терміна „public – private partnership”. У світовій практиці цей термін часто використовують майже для усіх форм співпраці держави і приватного сектору.

Закон України «Про державно-приватне партнерство» трактує такий вид відносин як співробітництво між державою Україна, Автономною Республікою Крим, територіальними громадами в особі відповідних органів державної влади та органів місцевого самоврядування (державними партнерами) та юридичними особами, крім державних та комунальних підприємств, або фізичними особами-підприємцями (приватними партнерами), що здійснюється на основі договору в порядку, встановленому цим Законом та іншими законодавчими актами [10]. Державно-приватне партнерство – це взаємодія центральних чи місцевих органів влади та приватного сектору, заснована на довгостроковій угоді щодо постачання послуг, які традиційно надавались державними /комунальними підприємствами. Згідно з В. Міхеєвим, ДПП – система співпраці приватного сектору, підприємств і організацій бізнесу з державними установами, а також регіональних корпорацій з державними підприємствами, установами, спрямованого на досягнення спільних економічних цілей і вирішення актуальних соціально-економічних завдань [6]. К. В. Павлюк та С. М. Павлюк під ДПП розуміють конструктивну взаємодію держави та приватного сектору, громадянських інститутів в економічній, політичній, соціальній, гуманітарній та інших сферах суспільної діяльності [9]. За Б. Винницьким, державно-приватне партнерство (публічно-приватне партнерство) – це система відносин між органом публічної влади (управління) та приватною організацією, в яких приватній організації надається більша роль у плануванні, фінансуванні та реалізації певної послуги для населення, аніж при використанні традиційних процедур співпраці (наприклад, тендера), і менше, аніж при використанні механізму приватизації [3].

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Реалізація засобів взаємодії у межах проектів ДПП передбачає загальне розуміння наявних аспектів взаємин держави і бізнесу через адміністративні (видача державних замовлень, проведення тендерів, документування) або економічні (формування програм розвитку регіонів, економічних зон) важелі, а також використання спеціальних елементів взаємозв'язку (надання гарантій, преференцій). Безпосередньо це реалізується через залучення або мобілізацію капіталу і майна для вирішення соціально важливих проблем суспільства. Ключовими особливостями ДПП є:

1. Довгостроковість забезпечення і надання послуг (іноді строком до 30 років).

2. Передача ризиків приватному сектору.

3. Різноманіття форм довгострокових контрактів, що укладаються юридичними особами з державними і муніципальними структурами [4].

Особливістю цієї форми партнерства між державним та приватним секторами є тимчасова передача державою зобов'язань з надання публічних послуг суб'єктам приватного сектору, відповідальність за надання яких здійснює публічний партнер, а ризики розподіляються між суб'єктами. Це співробітництво засноване на отриманні обома сторонами партнерської взаємодії вигоди від об'єднання фінансових ресурсів, технологій і управлінських знань заради підвищення рівня послуг для громадян.

Суть взаємодії у межах ДПП – узгодження інтересів і цілей держави та приватного сектору. Слід зазначити, що держава може брати максимально безпосередню участь у реалізації проектів, оскільки здатна виконувати функції проектування, фінансування, будівництва, відновлення, експлуатації, пошуку, обслуговування, виконання договорів. Це можливо в різноманітних напрямках діяльності [6].

Узагальнюючи позитивні сторони ДПП, слід зазначити, що під час реалізації проектів державно-приватного партнерства держава дістає можливість безперешкодно й ефективно реалізовувати свої функції через контроль, регулювання і дотримання громадських інтересів.

Різноманіття форм ДПП свідчить про те, що в ньому зацікавлені усі сторони, що беруть участь у процесі взаємодії. Відносно джерел фінансування ДПП, то воно може здійснюватися за рахунок: фінансових ресурсів приватних партнерів, запозичуваних ресурсів, засобів державного і місцевого бюджетів.

На нашу думку, для формування ефективного функціонування і стратегічного розвитку ДПП, необхідно використати системно-синергетичний підхід, який вивчає досліджувані об'єкти з позиції системи, синергетичні ефекти, процеси самоорганізації, досліджує зв'язки і взаємодію бізнес-одиниць. Ідеї синергізму, у тому числі методологію економічної синергетики, як нового міждисциплінарного напрямку наукових досліджень, що вивчає загальні закономірності, взаємозалежності, процеси самоорганізації у будь-яких системах, що розвиваються, на нашу думку, можуть бути застосовані в напрямі вдосконалення ефективності функціонування процесів ДПП.

Інтерес до вивчення явища ДПП пояснюється отриманням додаткового результату, який прийнято називати синергетичним ефектом. У цьому випадку ми маємо справу з так званою організаційною синергією.

Організаційна синергія – ця злагоджена командна взаємодія окремих елементів системи, функціонування, що забезпечує її, в оптимальному режимі ефективності. Поняття синергії визначається за допомогою слів «спільність» та «енергія». У розкритті сенсу синергетики використовуються практично ці ж слова, як писав Г. Хакен: «У синергетичній досліджується сумісна дія багатьох підсистем, у результаті якої виникає структура і відповідне функціонування» [12]. Основним значенням, що визначає сенс поняття синергії, є не лише слово «енергія», але і слово «спільність». Опис синергійної взаємодії дає Е. Ласло: «Потік енергії, що проходить через нерівноважну систему у стані, дале-

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

кому від рівноваги, приводить до структуризації системи та її компонентів і дозволяє системі приймати, використати і зберігати усю зростаючу кількість вільної енергії. Одночасно відбувається збільшення складності системи» [11]. Цей опис можна розглядати як коротке резюме основного змісту синергії в синергетиці.

Засновником застосування теорії синергетики в економічній сфері І. Ансоффом [1] виділені такі види синергії, які потенційно можливі в діяльності складних економічних суб'єктів: синергізм продажів, оперативний синергізм, інвестиційний синергізм, синергізм менеджменту.

Суть синергетичної теорії, сформульованою Р. Еггерсоном [11], полягає в тому, що нова структура, яка виникає у процесі інтеграції, може використати синергетичний ефект, коли результат діяльності об'єднання фірм перевершує суму результатів діяльності розрізнених фірм.

Наявність ефекту синергії й уміння управляти цим ефектом створює специфічну конкурентну перевагу, яка реалізується на рівні підприємства-партнера і яка проявляється на різних товарних ринках у зниженні рівня витрат або у набутті продукцією унікальних властивостей.

Застосування системного підходу під час вивчення діяльності господарюючих суб'єктів посідає істотне місце в методології економічної науки. Будь-який економічний суб'єкт є деякою системою. При цьому економічні і соціально-економічні системи розвиваються відповідно до загальних законів систем. У результаті партнерської взаємодії відбуваються зміни процесів взаємодії як усередині системи, так і з зовнішнім середовищем, характер управлінських комунікацій, ієрархічний порядок організації відповідно до економічних інтересів системи в цілому. Внаслідок складного механізму інтеграції формується партнерство як новий суб'єкт, здатний реалізувати системну синергію, завдяки акумуляції переваг інтегрованих суб'єктів. У процесі подібної інтеграції і в її результаті повинна виникнути системна динаміка, коли за рахунок погодженої зміни локальних ланок забезпечується синергетичний ефект взаємодії для усієї системи [11].

У межах синергетичного підходу ДПП як об'єкт управління можна розглядати у вигляді системи, що складається з елементів, які у свою чергу перебувають під впливом певних чинників, що забезпечують створення продукту або надання послуги. При створенні продукту або наданні послуги підтримка працездатності системи ДПП здійснюється через інвестиції при прагненні внести мінімальні зміни у функціонування системи. Загальноорганізаційний синергетичний ефект при функціонуванні ДПП досягається завдяки злагодженій взаємодії між окремими структурними елементами бізнес-одиниць і органів державної влади, які забезпечують безперервність та ефективність загального функціонального процесу. В цьому випадку ДПП виступає як цілеспрямовано функціонуюча система, в якій органи, що управляють, беруть під свою відповідальність процеси, пов'язані з уточненням цілей і їх реалізацією, а також чітке визначення призначення цієї державно-приватної взаємодії для економіки і соціуму.

Взаємодія бізнесу і влади у процесі ДПП є системою, що самоорганізується [11]. При цьому поняття «самоорганізація» стосовно економічної діяльності може розглядатись як процес, що приводить будь-яку систему до ефективної взаємодії її підсистем на основі ефекту кооперації між елементами системи, при цьому вважається, що під час створення необхідних умов елементи економічної системи здатні до самоорганізації. При цьому ефект синергії, що виникає в системі ДПП, може мати різноманітну природу. Вивчення синергії як явища, що здатне збільшувати позитивний ефект взаємодії бізнесу і держави, є досить актуальним у сучасний період. Синергія дозволяє знижувати трансакційні витрати, зовнішні і внутрішні ризики, підвищувати інноваційність і кон-

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

курентоспроможність суб'єктів партнерської взаємодії. Викладене обумовлює виділення декілька видів синергізму ДПП:

- оперативний синергізм є результатом більш ефективного використання виробничих потужностей суб'єктів ДПП: основних і обігових засобів, робочої сили, розподілу накладних витрат та ін.;
- інвестиційний синергізм, що є наслідком інтеграції інвестиційних ресурсів обох суб'єктів, причому як у грошовій, так і в матеріальній формах;
- функціональний, який забезпечується вдосконаленням системи управління об'єктом ДПП, зниженням умовно-постійних витрат при збільшенні масштабу взаємодії;
- цільовий, який проявляється у збільшенні фінансових та інших можливостей з розроблення, виробництва і збуту продукції з мінімізацією витрат на організацію взаємодії із зовнішнім середовищем у результаті реалізації проекту ДПП;
- синергізм безпеки, що полягає в розподілі ризиків і зниженні їх впливу на загальний результат.

Таким чином, в основі запропонованого системного підходу знаходяться такі положення:

- державно-приватне партнерство є синергетичною системою, яка має здатність комбінувати взаємодоповнюючі елементи функціональних потенціалів та ресурси інтегрованих суб'єктів та забезпечувати прирістний характер економічних результатів;
- цільовий характер процесу створення партнерства, який пов'язаний зі створенням умов для відтворення, розвитку та підвищення його конкурентоспроможності.

Ефект синергії слід розглядати як будь-який позитивний ефект створення і функціонування нового об'єднання, понад сумарний ефект від діяльності об'єднаних сторін, що діють як незалежні компанії. При цьому під позитивним ефектом слід вважати будь-які додаткові переваги, отримані або прогнозовані до отримання в результаті об'єднання. Термін «додаткові переваги» характеризує отримання ефекту від об'єднання компаній понад сумарний очікуваний ефект, який міг би бути отриманий при функціонуванні суб'єктів партнерства як окремих самостійних одиниць.

Водночас, звертаючись до типології проектів, що реалізуються у межах ДПП, можна зробити висновок, що їх спільна реалізація може призводити до негативної синергії. До проектів ДПП, синергетичний результат яких можна вважати позитивним, відносять такі:

- взаємодоповнюючі, коли результат спільної реалізації вище арифметичної суми індивідуальних результатів;
- взаємозалежні, які тільки спільно можуть дати позитивний результат.

Реальний ефект характеризується стійкістю, рівною і гармонійною роботою системи ДПП, а також обов'язковим приростом виробничих показників і збільшенням прибуткової частини бюджету. Стійкість системи ДПП – цей такий стан її фінансових і нефінансових ресурсів, за якого їх формування, розподіл і використання забезпечує розвиток суб'єктів ДПП на основі зростання прибутку і капіталу при збереженні платоспроможності і кредитоспроможності в умовах допустимого рівня ризику. На стійкість системи ДПП впливають макроекономічні чинники, такі як обсяг і доступність кредитних ресурсів, умови окупності інвестиційних проектів, сприятливий інвестиційний клімат, державна підтримка підприємництва, достатній інвестиційний і платоспроможний попит, ефективність кредитно-грошової політики та інші. Оскільки головної меті партнерства відповідає певна сукупність підцілей, їх кількість визначає число показників у системі оцінювання синергетичного ефекту (рис.).

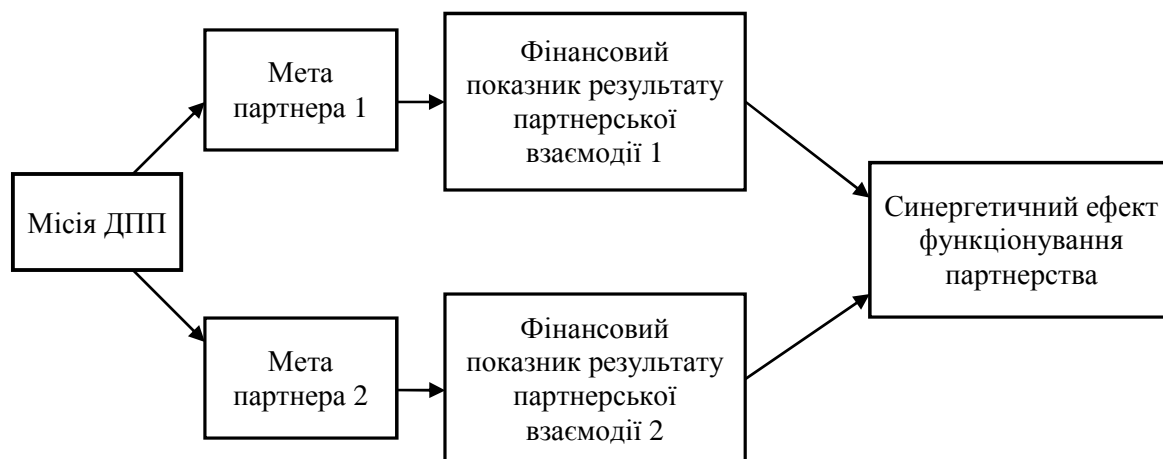

Рис. Формування системи оцінювання синергетичного ефекту створення і функціонування ДПП

Класично можна вважати, що функціонування проекту ДПП є економічно доцільним, якщо його чиста приведена вартість має позитивне значення, тобто синергетичний ефект перевищує витрати. Але в такому випадку показник чистої приведеної вартості слід розглядати як різницю між приведеними до часу додатковими перевагами і поточними додатковими витратами. Вигоду від синергетичного ефекту слід оцінювати з урахуванням цілей функціонування партнерства і характеру переваг, що отримуються партнерами.

Якщо, наприклад, створення ДПП дозволило підвищити конкурентоспроможність підприємств, що є суб'єктами партнерства, показником для оцінювання синергетичного ефекту може бути прогнозний чистий грошовий потік на інвестований капітал. У такому разі ефект синергії від підвищення конкурентоспроможності підприємств, що є партнерами, визначається як приріст чистого грошового потоку. При цьому для дисконтування грошового потоку можна запропонувати визначати ставку дисконту за формулою $g=2rs$, де rs – бар'ерна ставка доходності, що приймається учасниками проекту ДПП. Бар'ерна ставка приймається як максимальне значення з двох порівнюваних: середньозважена вартість капіталу і ставка доходності від альтернативного вкладення капіталу [5].

Таким чином, ефект синергії буде дорівнювати:

$$E = ЧДП_1 - (ЧДП_2 + ЧДП_3), \quad (1)$$

де $ЧДП_1$ – прогнозний грошовий потік на інвестований капітал партнерства;

$ЧДП_2$ – прогнозний чистий грошовий потік, отриманий у разі здійснення державним партнером діяльності поза партнерством;

$ЧДП_3$ – прогнозний чистий грошовий потік, отриманий у разі здійснення приватним партнером діяльності поза партнерством.

При цьому необхідно зазначити, що з погляду синергетики, здійснення інтеграційної угоди у формі ДПП буде доцільне передусім тоді, коли позитивний системний ефект інтеграції перевищує витрати на об'єднання приватного і державного капіталів для проектів ДПП.

Висновки і пропозиції. Таким чином, самоорганізація ДПП як цілісної системи на основі системно-синергетичної концепції припускає:

– наявність цільової установки або стратегії розвитку як загального напрямку, до якого самостійно прагне система;

– гнучкість і адаптивність структур управління усіх елементів проекту ДПП до змін чинників зовнішнього і внутрішнього середовища, що посилює синергетичні зв'язки і збільшує загальний ефект;

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

– інструменти самоорганізації виробничої діяльності, тобто інвестиції і преференції, що стимулюють виробництво;

– наявність позитивних зворотних зв'язків і подальшого коригування стабільного стану й ефективного функціонування конкретної партнерської взаємодії як відкритої системи.

Цей підхід створює основу формування системно-синергетичної концепції державно-приватного партнерства. Формування синергетичної взаємодії основних суб'єктів ДПП здатне підвищити соціальну, економічну та екологічну ефективність функціонування секторів економіки. Загальний ефект функціонування інституту ДПП полягає в тому, що держава отримує фінансування для капіталомістких проектів з великим терміном окупності, не втрачає над ними контроль, а бізнес дістає доступ до раніше закритих сфер економіки. Розвиток державно-приватного партнерства в умовах трансформації економіки забезпечить залучення приватних інвестицій, сприятиме підвищенню якості товарів і послуг та зростання конкурентоспроможності регіону.

Список використаних джерел

1. *Ансофф И.* Стратегический менеджмент : [пер. с англ.] / И. Ансофф ; под ред. А. Н. Петрова. – СПб. : Питер, 2009. – 344 с.
2. *Варнавский В.* Государственно-частное партнерство: некоторые вопросы методологии / В. Варнавский // Вестник Института экономики РАН. – 2009. – № 3. – С. 17–33.
3. *Досвід та перспективи впровадження державно-приватних партнерств в Україні та за кордоном* / [Б. Винницький, М. Лендьел, Б. Онищук та ін.]. – К. : К.І.С., 2008. – 146 с.
4. *Кушніренко О. М.* Сутність державно-приватного партнерства та переваги його розвитку в Україні [Електронний ресурс] / О. М. Кушніренко. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/e-journals/NacGosp/2010/Kushnir.pdf>/.
5. *Матяш И. В.* Теория экономической прибыли: метод дисконтирования в оценке системного эффекта интегрированных структур / И. В. Матяш // Экономический анализ. – 2012. – № 15 (270). – С. 27–39.
6. *Михеев В. А.* Государственно-частное партнерство в реализации приоритетных национальных проектов. Приоритетные национальные проекты: первые итоги и перспективы реализации [Электронный ресурс] / В. А. Михеев // Сборник научных работ. – М., 2007. – 320 с. – Режим доступа : <http://www.c-society.ru/wind.php?>.
7. *Навроцька О. В.* Державно-приватне партнерство у фінансуванні розвитку інфраструктури України / О. В. Навроцька // Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. праць / [наук. ред. І. Г. Манцуров]. – К. : НДЕІ, 2009. – Вип. 6 (97). – С. 21–26.
8. *Павлюк А.* Щодо розвитку державно-приватного партнерства як механізму активізації інвестиційної діяльності в Україні. Аналітична записка [Електронний ресурс] / А. Павлюк, Д. Ляпін ; Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/816/>.
9. *Павлюк К. В.* Сутність і роль державно-приватного партнерства в соціально-економічному розвитку держави / К. В. Павлюк, С. М. Павлюк // Наукові праці КНТУ. Економічні науки. – 2010. – Вип. А. – С. 10–19.
10. *Про державно-приватне партнерство* [Електронний ресурс] : Закон України від 1 липня 2010 року № 2404-VI. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/>.
11. *Синергетика и методы науки* / под ред. М. А. Басина. – СПб. : Наука, 1998. – 440 с.
12. *Хакен Г.* Синергетика. Иерархия неустойчивостей в самоорганизующихся системах и устройствах / Г. Хакен. – М. : Мир, 1985. – 423 с.